

גליון מס' 326

השבוע בגליון

- ◆ מנהג יהודי מרוקו - הלווייה באיסרו חג
- ◆ הגניזה שהתגלתה על ידי הנוכרים
- ◆ קבורת אפר הספרים בקבר תלמיד חכם
- ◆ נ הפוכה - היכן וכיצד

- ◆ שימוש בממחטות לחות בשבת קודש
- ◆ לבישת שטריימל בשבת חזון
- ◆ שינוי מנהגי הלבוש במהלך הדורות
- ◆ גניזה בעיתות הדחק

דבר העורך

עולם בתוך עולם

שיעור דף יומי הוא הווייה הנרקמת מחדש מידי יום. אין ספק, כי יש דבר מה מעניין בהתבוננות בדקות הראשונות של תחילת שיעור דף היומי.

תפילת ערבית הסתיימה. על שולחן בפאתי בית הכנסת נערמות גמרות מסכת שבת ביד אוהבת. שיעור הדף היומי. אנשים נכנסים, יוצאים, ממלמלים פסוקי תפילה. המולה רגילה.

כל יהודי מגיע עם המטען שצבר במשך היום; אושר, תסכול, הסכמה, ויכוחים. כל ההווי של חיי היום יום מתרכז סביב שולחן הדף היומי. אנשים משילים מעל עצמם את אדרת החולין, תהא אשר תהא, מרכינים את ראשם באושר בפני המטען הסגולי, הבלתי נאמד, שנישא בידיהם ברטט של קדושה, ואחר כך זוקפים בגאווה את ראשם על שזכו להמנות על העם שככה לו.

אחד המשתתפים משך את תשומת ליבי. אני מכיר אותו, לא אישית, מכיר את פניו וידוע את עיסוקו. בשיעור הדף היומי הוא יושב כמו חתן לפני שברית הצלחת. ארשת ציפייה מהולה בהתרגשות נסוכה על פניו, הוא רואה הכל באורח חיובי, ומוכן לעשות הכל כדי שהדברים ישארו כמות שהם.

מגיד השיעור פותח בדברי הגמרא; אצבעותיו של היהודי אצות רצות בעקבותיו; אות אחר אות, מילה אחר מילה. הוא לא מאחר או ממחר, אף לא באות אחת. כשמגיד השיעור מסביר, הוא תולה בו עניינים רציניים, מעצפע בהן כאשר מגיד השיעור מתקן משפט וחוזר עליו בצורה בהירה יותר, ומחייך איתן כאשר הבין את הדברים לאשורם.

מילה אחר מילה, שורה אחר שורה. **לפתע** הוא לא הבין דבר מה.

גוו התיישר, כמו התקומם עמו ביחד, "אני לא מבין", פנה אל מגיד השיעור, "הרי לפני יומיים למדנו אחרת. כבוד הרב, זה לא מסתדר". "אתה צודק, השיב לו מגיד השיעור. על שאלתך עומד אחד הראשונים והוא מסביר, כי...". חיוך שמימי התפשט על פניו. גוו התרכז, קמטים של חיוך יצאו במחול סביב עיניו, והוא שב לעקוב אחר שורות הגמרא.

הביטו בהם, בלומדי הדף היומי בעת שיעור הדף היומי, ראו את השמחה האמתית השורה על פניהם.

כל יהודי הלומד תורה, טובל בים של שמחה.

דף קיא/א האי מסוכריא בנזייתא

שימוש בממחטות לחות בשבת קודש

ממחטות לחות. אי אפשר בלי. בשבת, אי אפשר עם. פשוט אסור. המדובר על ממחטות לחות ספוגות בלחות, המותירות רטיבות במקום שבו השתמשו בהן. הבעיה המרכזית בשימוש בממחטות לחות בשבת קודש היא, כי בעת השימוש בהן הנוזל הספוג בהן נסחט, ובשבת, הרי אסור לסחוט. נפתח בסוגייתנו.

בגמרתנו מבואר, כי אסור להדק בגד על ברז של חבית שָׁכָר, כדי לסתום את הנקב. הבה נברר מדוע, לא לפני שנבדוק, מדוע באמת אסור לסחוט בשבת; הרי שלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת אינן כוללות מלאכת "סוחט".

מדוע אסור לסחוט? ובכן, ראשונים רבים מבארים, כי פעולת הסחיטה מתבססת על שתי תולדות של שתיים מן המלאכות האסורות בשבת, פעמים על שתייהן, פעמים על אחת מהן, ובמקרים שבהן לא מתבצעת אף לא אחת מהן, הסחיטה אכן מותרת. שתי מלאכות השבת הללו, הלא הן "מלבן" ו"דש". מלאכת מלבן היא כיבוס הצמר לאחר הגזיזה, ומלאכת "דש" היא פירוק המוץ מן החיטה והפרדתם זה מזה.

כאשר סוחטים בגד, מלבנים אותו, הוא מתנקה, וכמו כן מפרקים ממנו את המשקים שהיו בלועים בו. ברם, הראשונים מבדילים בין סחיטה לסחיטה. בגד שבלוע בו יין, שמן, או כל משקה אחר למעט מים, אינו מתנקה בכך שסוחטים ממנו את המשקה, והוא אינו מתכבס בכך. אי אפשר, איפוא, לומר, כי סחיטת הבגד מן היין יש בה משום מלאכת "מלבן", כי אם מלאכת "מפרק", שהיא תולדה של מלאכת "דישה".

ראשונים אלו גם אומרים, כי הסוחט בגד הספוג במים, ומימיו הנסחטים אינם נאגרים אלא ניגרים וכלים, אינו עובר על "מפרק", מפני שפירוק דבר שאינו עומד לאכילה או לשתיה אלא היישר לאבדון, אינו אסור. לפיכך, סוחט זה חייב משום מלבן בלבד, שהרי היין אינו נשמר ואין כאן איסור "מפרק".

נמצאנו למדים, כי הסוחט יין מבגד, והיין אינו נשמר אלא ניגר על פני הארץ, אינו עובר לכאורה על איסור תורה. מלבן אינו - מפני שהבגד אינו מתכבס, ומפרק אינו - מפני שהיין אינו נאגר. מדוע, אם כן, הגמרא אומרת, כי אסור להדק בגד כמכסה על חבית שכר? הרשב"א מבאר, כי בתחתית החבית מצוי כלי האוגר את השכר הנסחט מן הבגד (עיי' תוס' בסוגייתנו, כתובות ו/א, ו"שולחן ערוך" או"ח סי' ש"כ סעי' י"ח וביביאור הלכה" שם ד"ה "יש מי שמתיר"). עם זאת, לדעת חלק מן הראשונים, אף על פי שאין בפירוק היין איסור תורה כאשר אינו נאגר, חכמים אסרו את הדבר (עיי' ביה"ל שם).

בבואנו לבדוק את השימוש בשבת בממחטות לחות, הרי שלדעת הראשונים הנזכרים, איסור "מלבן" אין בשימוש בהן, מפני שחומר הניקוי הספוג בהן אינו מים, וממילא הן אינן מתלבנות בסחיטתן [גם לדעת הר"ן הסובר, כי גם בסחיטת יין יש משום "מלבן", הרי שבמקרה זה שהוא דרך לכלוך ונאבד, אין בו משום מלבן, שו"ת "אגרות משה" או"ח ח"ב סי' ח']. עלינו, איפוא, להתבונן היטב, האם יתכן שיש בדבר משום איסור "מפרק" מן התורה.

לכאורה, קיימת טענה מעניינת, שאין איסור מפרק בשימוש בממחטות לחות, שהרי הנוזל הניגר מהן אינו נאגר, ולאור קביעת רוב הראשונים, כי פירוק חומרים שאינם נצברים אינו אסור, הרי לפנינו פעולה שאין כל איסור בעשייתה.

עילוי נשמת

ה"ר **אהרן סלומון ז"ל**
ב"ר זאב ז"ל
נלב"ע י"ז אב תשמ"ח
ת.נ.צ.ב.ה.

הוצאח ע"י בנו ידלדנו ה"ר זאב
סלומון ומשפ' שחיו - במ ברק

עילוי נשמת

ה"ר **רפאל נאמן ז"ל**
ב"ר מנחם ומלכה ז"ל
נלב"ע ס"ז אב תשס"ג
ת.נ.צ.ב.ה.

עילוי נשמת

ה"ר **נחמיה מנדלבאום ז"ל**
ב"ר חיים ז"ל ולב"ש כ"א אב תשנ"ח
חוג' מרת **סבינה** ע"ה
ב"ר סלומון ז"ל ולב"ש י"ח אב
ת.נ.צ.ב.ה.

הוצאחו ע"י בנם ידלדנו ה"ר שלמה
מנדלבאום ומשפ' שחיו - ת"א

ברם, טענה זו נדחתה מכח טענה אחרת, כי לא נאמר שאין איסור מפרק כאשר החומר הנסחט אינו נאגר, כי אם כאשר הוא כלה ללא מטרה. או אז, הפעולה אינה חשובה, מפני שהיא נעדרת תוצאה. אולם, במקרה דנן, חומר הניקוי משמש היטב את בעליו בעת פירוקו, כי לכך נוצרת. אין זה נחשב כאובדן, אלא תוצאה זו היא הרצויה ולשם כך סוחטים את הממחטה הלחה (נע"י שו"ת "אגרות משה" או"ח ח"ב סי' ע"ו ודיונו של הגרש"א בעניין במילואים לשמירת שבת כהלכתה פרק י"ד הערה צ"ב ו"אורחות שבת" עמ' תקע"ד-ה').

דף ק"א/ג שלא היה מלבושך של שבת כמלבושך של חול לבישת שטריימל בשבת חזון

בכל שבתות השנה לובשים בגדים נאים ומיוחדים לכבוד שבת המלכה, כמבואר בסוגייתנו וכפי שנפסק להלכה; "ישתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת (ישולחן ערוך" או"ח סי' רס"ב סעי' ב'), מלבד ב"שבת חזון", השבת שחלה לפני תשעה באב, אשר בה מנהג בני אשכנז, כדעת חלק מן הראשונים, וכן פסק הרמ"א (או"ח סי' תקנ"ה סעי' א'), כי "אין מחליפין ללבוש בגדי שבת כי אם הכתונת לבד".

חרף דבריו הברורים של הרמ"א, כמעט אין נוהגים מנהג זה בימינו. עם השנים המנהג נמוג ונעלם מפני שמלכתחילה לא נהג אצל בני עדות המזרח, וגם אצל האשכנזים שבקהילות פולין התערער המנהג, מפני שהאריז"ל לא נהג בו (נע"י ב"י סו"ס תקנ"ב שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תרצ"ג, ושו"ת דברי ישראל, הגר"י ועל"ז, בסוף או"ח סי' תקנ"א ס"ק ד, ובספר תשעה באב שחל בשבת פרק ה הערה ח).

מעניין לציין, כי ה"חתם סופר" זצ"ל נהג במנהג זה בנמקו, כי האריז"ל לא הסיח דעתו מן החורבן, ולפיכך לא נזקק להזכר בו באותה שבת על ידי המנעות מלבישת בגדי שבת. ברם, אני, התבטא בענווה, נזקק לתזכורת זו. יש מגדולי הונגריה שאחריו שלא הסכימו עמו ואמרו, כי ה"חתם סופר" נזקק לתזכורת לחורבן, מפני שהוא לא הסיח דעתו מקדושת השבת אף בשבת חזון בה הלך בבגדי יום חול... (עין "מועדים וזמנים" ח"ה סי' שמ"ג ו"נטעי גבריאל", בין המצרים, פרק ט הערה יז, וספר "ט" באב שחל בשבת" שם).

גם בקהילות ליטא פסק מנהג זה, מפני דעתו של הגאון מוילנא זצ"ל, שאין ללבוש בגדי יום חול בשבת, וכן נהגו בוילנא עירו ומשם התפשט המנהג ליתר המקומות (נע"י "משנה ברורה" סי' תקנ"א, וב"ערוך השולחן" לקמן). הגר"א כותב, כי דברי הרמ"א הם "חומרא בעלמא, ולא יהיה חמור מתשעה באב בעצמו שחל בשבת... ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו".

אבלות בפרהסיא: בעל "ערוך השולחן" (סי' תקנ"א סעי' י"א) מנמק את טעמם של השוללים המנעות מלבישת בגדי שבת בשבת חזון, בכך שזה מנהג אבלות בפרהסיא, ובשבת אין נוהגים כן. גם האבלים על מות קרובם, אינם נוהגים מנהגי אבלות בפרהסיא. ברם, השאלה המתבקשת היא, כלום גאוני עולם, רבותינו הראשונים אשר הורו לנהוג כן, לא ידעו זאת? ואם אף על פי כן הם הורו להמנע מלבישת בגדי שבת, יש לעשות כן ללא ערעור ופקפוק!

שינוי מנהגי הלבוש במהלך הדורות: בעל "ערוך השולחן" מסביר, כי אין כאן ויכוח הלכתי טהור, כי אם שינויים שהתרחשו במהלך הדורות. בתקופת הקדמונים, בגדי השבת ובגדי ימות החול היו שווים ולא היו שונים אלא בכך, שבגדי השבת נתפרו מבד משובח יותר. לא זו בלבד, אלא שהעניים, שאין ידם משגת, הלכו גם בשבת עם בגדים עשויים מבד פשוט. בתקופות אלו, לבישת בגדי יום חול בשבת, לא היה בה משום מנהג אבלות בפרהסיא, מפני שלא חשו בכך באופן בולט. שנים רבות אחר כך, בגדי השבת הלכו ולבשו צביון חגיגי ומיוחד, דוגמת ה"שטריימל", ובגד השיראין המבהיק, שרווח בקרב יהודי אירופה המזרחית. או אז הורו גדולי הדורות, כי אין ללבוש בגדי חול בשבת חזון, מפני שאין נוהגים בשבת אבלות בפרהסיא.

בתקופתו של בעל ה"ערוך השולחן", גזרה המלכות על היהודים לשנות את מלבושיהם, ובאיזורים מסויימים נטשטש ההבדל בין בגדי יום חול לבגדי שבת. במקומות אלו, יש לשוב למנהג הקדמונים ולא ללבוש בגדי שבת בשבת חזון. בימינו, המציאות מוכיחה כי אין נוהגים כדעת ה"ערוך השולחן", שהרי בגדי השבת של בני קהילות רבות אינם שונים מבגדי יום חול שלהם, ובכל זאת לובשים בגדי שבת.

הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א כתב סברה נאה, מדוע הראשונים שהורו כי יש ללבוש בשבת חזון בגדי יום חול, לא חששו לכך שיש בדבר משום אבלות בפרהסיא; מפני שאיסור מנהג אבלות בפרהסיא נובע מכך, שאין להתאבל ליד הזולת שאינו מתאבל ולהפר את שמחת השבת שלו (ישולחן ערוך" יו"ד סי' שע"ט סעי' ד'). ברם, כאשר הכל אבלים, אין מניעה לנהוג אבלות בפרהסיא. לפיכך, בעיתות בהן כל קהילה ישבה במקומה ונהגה את מנהגיה, ניתן היה לשמור על מנהג זה. לאחר שהקהילות התערבו זה בזה, ובני הקהילות שמעולם לא נהגו מנהג זה מהלכים עם בגדי שבת, הרי שהעוטים בגדי יום חול, נוהגים מנהג אבלות בפרהסיא ("מועדים וזמנים" ח"ז עמ' ר"ח, וראה מש"כ עוד בח"ה סי' שמ"ג ובספר ט" באב שחל בשבת עמ' ר"א).

אין שמחה כשמחת התורה. אם רוצים אתם לחוות זאת בעוצמה, עלו פעם לעזרת הנשים של אחת הישיבות הגדולות, צפו במאות בחורי החמד הלומדים תורה, ומידי פעם תבחינו ב"חברותא" צועקים בשמחה בצוותא, או באחד הסופק את כפיו בחדווה. הם הבינו, חברים, הם הבינו את הגמרא!!! מה יש עוד להבין?

יצאתי משם, משיעור הדף היומי, ונוכרתי, כי לפני שנים, רקד בית מדרש שלם בשמחה עצומה, בעיצומו של שיעור.

היה זה בבית המדרש של ישיבת טלז בארצות הברית, בראשותו של הגאון רבי מרדכי גיפטר זכר צדיק לברכה.

ימים אחדים לפני כן סיפר ראש הישיבה לתלמידיו, כי ביום מן הימים הבחינו בני ישיבת קלם, כי ראשם ורובם, הגאון רבי שמחה זיסל זצ"ל, הידוע בכינויו ה"סבא מקלם", נוטש את מקומו באולם הישיבה ועולה לחדר צדדי בקומה העליונה.

היה בכך משום חריגה בהנהגתו הקדנית של ה"סבא" ותלמידים אחדים שעקבו אחריו גילו להתפתעם, כי בתוך החדר ה"סבא"... רוקד!!! לא עמד להם כחם לאצור את פליאתם, וכאשר הציגוהו בפניו הסביר בפשטות, כי בעת לימודו בהיכל בית המדרש עלה בידו להבין פשט נפלא בחידושי הרשב"א, אותו עמל להבין. מיד חפצתי לרקוד, הסביר להם, אך מאחר שלמדתי לבדי, ריקודי הפתאומי באולם הישיבה לעיני כל לא היה מתאים, לפיכך עליתי לכאן.

ימים אחדים לאחר שסיפר רבי מרדכי גיפטר זצ"ל את המעשה לתלמידיו, כדי להחזיר בהם אהבת תורה, עמד הוא עצמו על הדוכן בהיכל הישיבה, ונשא "שיעור כללי" בפני כל תלמידיו ישיבתו. מי שהשתתף פעם במעמד זה חווה חוויה מרגשת מאד. כדאי ללכת לראות. כל בחורי הישיבה מתרכזים יחד, מקשיבים בריכוז להסברים ולביאורים שראש הישיבה פורס בפניהם בסוגייה הנלמדת בישיבה, ופעמים מתפרץ כמין הר געש אדיר, וויכוחים סוערים, בין הבחורים לבין עצמם, ובינם לבין ראש הישיבה.

באותו "שיעור כללי" עמל רבי מרדכי גיפטר לפלס דרך להבנת דבריו של הרשב"א בסוגיה שנלמדה בגמרא. לאחר שהציב את יסודות הדברים, נדבך על גבי נדבך, הוא העפיל אל מרומי המגדל, העלה עמו את תלמידיו, ומשם היה הרשב"א פשוט נהיר וברור.

נפלא. המיית התפעלות ושמחה פשטה בהיכל הישיבה. מאן דהוא הפטיר, "ראש הישיבה, כעת גם נאה וגם יאה לרקוד, כריקודו של ה"סבא" מקלם...".

חיך מאיר פנים התפשט על פניו של ראש הישיבה.

ויאחזו בני הישיבה איש ביד רעהו, לבס אחר, ובפיהם מתנגן הלחן הוותיק על פסוקו של מלכנו דוד עליו השלום, "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף". כששמחתם מתפרצת ואושר רוחני, עלילי, אמיתי, שוכן בקרבם, שוררו בני הישיבה שוב, שוב ושוב, "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף".

שנים ארוכות לאחר המאורע הנדיר, לא פג רשמו ותוקפו מלב המשתתפים בו.

"טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף".

זו אינה תפילה.

זו מציאות.

צריך רק לנסות.

.....
המועין לזכות את הרבים בסיפור מעניין,
או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל,
מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי,
ואנו נפרסם זאת בק"ה בטור זה.
כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93
mendelson@meorot.co.il
.....
ברכת התורה העורך

הדף היומי

פנינים

והוא דבי אחא בר חנינא נפיק, אמר דבי אחא בריה דרב נחמן בטלאי על גב טלאי

טלאי / תלאי

צירוף המילים "מנעלים מטולאים" מקורו במקרא, בפרשת הגבועים (הושע ט, ה): "וְנִעְלֹת בָּלוֹת וּמִטְלָאוֹת בְּרָגְלֵיהֶם". אך לא ברור שהמשמעות זהה: ר' יוסף קארו מפרש "מטולאים" טלאי ע"ג טלאי" - משמע כמו בסוגייתנו: החורים של הנעל כוסו ותוקנו על ידי פיסות עור. אך בעל המצודות מפרש "מטולאות" עניינו חילוף הגווניו, כפי שקורה בעת ההיגייני המנומלים. הסבר זה נדמה עוד יותר את "נִעְלֹת מִטְלָאוֹת" ל"נִעְלֵים הַקְּדוֹדֹת וְהַקְּטָלוֹת" (בראשית ל, לב-לה): בשניהם מדובר בעור אחד שיש בו כתמים, חברבורות (עיי"ש בראשית רד"ק וישעיהו).

יש להבחין בין המילה "טלאי" באות **ט'** לשתי מילים דומות שפגעו במסכת שבת באות **ה'**.
הראשונה היא **עברית**, ובכל לשון חז"ל היא מופיעה רק פעם אחת לעיל בדף ע"ח (פ"ח משנה ב') בשיעור ההוצאה של קָמִי - "כדי לעשות **תְּלָאִי** לנפח ולכברה", והוא רצועה בצורת תולאה כדי לתלות כל באמצעותה ("מתלה") געברית החדשה). יש גורסים (כמו מלבי"ם הרמב"ם) במשנה זו "**תְּלָאִי**", וכמו במשנת כלים פט"ו מ"ד: "כ"ל התְּלָאִים - טמאין, חוץ מ**תְּלָאִי** נפה וכברה של גַּעַל הבית".

המילה השנה היא **ארמית** וניקודה שונה, וגם היא מופיעה רק פעם אחת לעיל בדף קמא "מי דקלים, אמר רב ר ברונא: תרתי **תלא** איכא בדמברא, ונפק עינא דמיא במיניה". זוהי צורת רבים של **תלא**, שהוא דָּקֵל צעיר (עיין רש"י לבבא בתרא כ"ב ורשב"ם לבי"ב ס"ט). במקומות אחרים בש"ס מופיעות צורות רבים דומות: **תאלי**, **תאלין**.

דף קטז/א כדי להפסיק בין פורענות ראשונה
לפורענות שנייה

למה הפכו את ה"נון"?

תפילת "אשרי יושבי ביתך" שגורה על לשוננו, והכל יודעים, כי כל פסוק באשרי מתחיל באות אחרת של האלף בית, לבד מן האות "נון" אשר מקומה נפקד. **בגמרתנו** נאמר, כי פרשת "ויהי בנסוע הארון" (במדבר י'לה) נכתבה במקומה כדי להפסיק בין הפרקונים.

במסכת ברכות נאמר: "מפני מה לא נאמר נון באשרי, מפני שיש בה מפתח של שוואי ישראל וכתבי נפלה לו תוסוף קום תבולת ישראל", כלומר, מאחר שפסוק העוסק בפרונות עם ישראל, מתחיל באות "נון", דוד המלך לא הכליל אות זו באשרי, ובאות "סומך" הבאה אחריה הוא כתב "סומך ה' לכל הנופלים" כדי לרמוז שלמות הכל עם ישראל קום יקום. זהו היא הסיבה לכך, אומר המהרש"א (שבת סז), שאותיות ה"נון" שסיביות פרשה זו כתובות בספר התורה כשהן מופכות. מאחר שהאות "נון" מרמזת על פרונות ועל נפילה, היא הושהה במהופך, כדי לרמוז שהנפילה תתהפך לטובה. סומך ה' לכל הנופלים...

דף קיג/ב פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות
ממאור עיניו של אדם

נתן עיניו - בממון

בפרשת חיי שרה (בראשית כד/כט) נאמר, שלכן רץ אל מלעזר (הנחוצה אל העיני'). רש"י: "למה רץ ועל מה רץ? אמר עשרי הוא בעיני ונתן עיניו בממון". וכל מה היה אכפת לו ללבן לאבד את מאור עיניו בריצתו זו ובפסיעותיו הגסות, ובלבד שיקבל ממלעזר קצת כסף וזהב. זכה שכותב רש"י: "ותן עיניו - בממון", הוא נתן את מאור עיניו עבור הממון... ("מעינה של תורה").

דף קיא/ב ואלו קשרים
היתר לשידוכים בשבת

שאול נשאל הגאון רבי ברוך מרדכי ליפשיץ :
- מדוע מותר לשדך שידוכים בשבת?

חייך ואמר :

- מפני שרוב השדכנים אינם קושרים קשר של קיימא...

יש להדגיש שאף שהמנהג כאמור, הוא ללבוש בגדי שבת בשבת חזון, מכל מקום לא הותר הדבר כי אם בשבת גופה; יש ללבוש את הבגדים סמוך לכניסת השבת ולהסירם לאחר הבדלה ("שמירת שבת כהלכת" פרק מ"ב סעי' נ"ו, ועיי"ש הערה ר"ג).

דף קטו/א כל כתבי הקדש... טעונים גניזה

גניזה בעיתות הדחק

צירוף מקרים דואב אילץ את הגאון בעל ה"שבות יעקב" זצ"ל להכריע בשאלה כבדת משקל שהונחה על שולחנו בהתגוררו בעיר מיץ.

תחילה נפנה לסוגייתנו. משנתנו וגמרתנו מרכיבות את אחת הסוגיות בהן מבואר חומר חובת הזהירות בקדושת כתבי הקודש.

ההלכה הקובעת כי יש לנהוג כבוד בכתבי הקודש, יסודה בפסוק (דברים יב/ד) "לא תעשו כן לה' אלוהכם", אשר ממנו למדים, כי המאבד כתב של שם משמותיו של הקב"ה לוקה (מכות כב/א, רמב"ם הל' יסודי התורה פ"ו הל' א'). יתר כתבי הקודש שאין בהם את שמותיו של הקב"ה, וכן דברי תורה, היינו, פירושי התורה, "אסור לשרוף או לאבד ביד, והמאבד ביד לוקה מכת מרדות" (רמב"ם שם הל' ח'). בסוגייתנו מבואר, כי לא זו בלבד שאסור לאבדם בידים, אלא אף מוטל על האדם לדאוג כי כתבי הקודש לא יבואו לידי ביזיון.

חובת הגניזה מצויינת גם היא במשנתנו, בה מבואר, כי בשבת יש לטרוח ולהציל כתבי קודש מן הדליקה, והמשנה מוסיפה ואומרת, כי "כל כתבי הקודש טעונים גניזה", גם אלו שאסור להצילם בשבת מפני הדליקה, מפני שהם אסורים בטלטול [ועיי' בגמרא, לדעת רב הונא ולדעת רב חסדא].

מנהג יהודי מרוקו - הלווייה באיסרו חג: על מקורו של האיסור לאבד בידים כתבי קודש שאין בהם משמותיו של הקב"ה, נחלקו הדעות אם הוא מן התורה (י"מגן אברהם" או"ח סי' קנ"ד ס"ק כ"ט) או מדרבנן (עיי' שו"ת "אחיעזר" ח' אות ג'), אך הכל מסכימים, כי הדבר אסור בכל תוקף. אכן, כבוד רב נהגו מאז ומעולם בכתבי קודש שבלו. במרוקו ערכו באסרו חג של שבועות הלווייה ברוב עם לכתבי הקודש שבלו, והיו מפייתים ושרים "והיא זכות לישראל בצאת חג מתן-תורה, שכשם שאנו חסים על שמותיו הקדושים, ומתנהגים בהם בכבוד רב, כן יחוס ה' על עמו" (נתיבות המערב עמ' 411).

גניזות רבות שנערכו במהלך השנים, היוו לאחר מכן מקור בלתי אכזב לכתבי קודש נדירים. המפורסמת שבגניזות היא גניזת קהיר, בקומה העליונה של בית הכנסת היהודי בפוסטאט. האקלים היבש השורר במצרים תרם לשימור החומר, ומאז נחשפה, לפני כמאה ועשר שנים, נמצאו בה כמאתים אלף דפים.

הגניזה שהתגלתה על ידי הנוכרים: בעיר ממוריו של ה"שבות יעקב" נהגו לגנוז את כתבי הקודש שבלו, בעליות הגג שבבתי הכנסת. עם השנים תפחו הכמויות, העליות נסתמו, וגבאי הקהילה איפסנו את הגניזה בחביות ענק וטמנום בבית הקברות. שכיניהם הנוכרים גילו את המטמון, והשתמשו בניירות לשימושים שיש בהם בזיון מחריד לכתבי הקודש. מה עושים? מאחר שהפתרון היחיד שעמד על הפרק היה שריפת הגניזה, כדי למנוע את נפילתה בידי מחללי כבוד ספרי הקודש שבלו, הכריע ה"שבות יעקב". כי במקרה זה כבודם של ספרי הקודש מחייב את שריפתם.

קבורת אפר הספרים בקבר תלמיד חכם: עם זאת, הוא הדגיש והגביל את העוסקים בנושא, לעשות זאת בצורה מכובדת, בצנעא, מעט מעט, בתוך כלי חרס, ויצניעו את האפר עד שתערך הלווייתו של תלמיד חכם, או אז יטמנו את האפר בקברו. לדעתו, במקרה זה, כבודם של ספרי הקודש תובע את שריפתם, כדי למנוע מהם בזיון [עיי"ש ראייתו לכך]. הוא מדגיש בפסקו, כי אינו כולל ספרי תורה בהוראתו, והללו שמעטים הם, יש לדאוג בכל דרך להבאתם לגניזה בכבוד הראוי. ברם, פוסקים רבים חולקים עליו וסוברים, כי גם במקרה זה תקף איסור איבוד כתבי הקודש בידיים, ואין בחילול כבוד ספרי הקודש על ידי אחרים, כדי להתיר את שריפתם [שו"ת "כנסת יחזקאל" סי' ל"ז, שו"ת שואל ומשיב מהד"ג ח"ב ט"ו, ובהגות חת"ס לאור"ח סי קנד, וכפ החיים שם ס"ק לז].

ספרים מודפסים: באחדים מספרי האחרונים קיים נידון, אם יש להבדיל בין ספרים שנכתבו ביד והכותב כיוון לכתוב ספר קודש, לבין ספרים שהודפסו במכונה, שאינה מכונת מאומה. אך דעה זו אינה מקובלת על הפוסקים הכותבים, כי אף ספרי קודש שהודפסו על ידי גויים, קדושים המה (עיי' שו"ת "ציץ אליעזר" ח"ג סי' א', שו"ת מנח"י ח"א סי' נ"ז, וח"ת סי' נ"ב).

ראוי לציין את דברי הפוסקים, כי יש להזהר מהדפסת דברי תורה באופן שאינו בולט, כגון, בשילוב עם דברי חול, מפני שהדבר עלול להכשיל אנשים שאינם מודעים לכך שבידיהם דברי תורה, ויבזום או אפילו יאבדום (עיי' בספר "נגזי הקודש" פ"ט ופרק י"ד בפרטי הלכות אלו).

דף קט"ו/ב - קט"ז/ב עשה לה הקב"ה סימניות מלמעלה ולמטה לומר שאין זו מקומה

נ הפוכה - היכן וכיצד

טוב ליומא ט/ב טובה צפונ...@

דף קיב/ב אם ראשוניים בני אדם...

אִי אֶפְשֶׁר לִהְיוֹת מְדוּרָה לְדוֹר

"תנו רבנן, ויהי בנסע הארץ ויאמר משה, פרשה זו עשה לה הקדוש ברוך הוא סימניות מלמעלה ולמטה, לומר שאין זה מקומה. רבי אומר, לא מן השם הוא זה, אלא מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו".

שני פסוקים בתורה, המכילים שמונים וחמש אותיות, מוקפים בסימנים, אם כדי לסמן שאין זה מקומם הטבעי, ואם כדי לסמן את ייחודותם, שהם מהווים פרשה בפני עצמה. הפסוקים הם (במדבר פרק י"ה-לו): "ויהי בנסע הארץ ויאמר משה קומה ה' ויפצו אויבך וינסו משנאיך מפניך. ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל".

דעות ושיטות רבות קיימות בדבר הסימניות, צורתן ומיקומן, כאשר הלכה וקבלה משתלבות יחד לאור התייחסותו של הזהר הקדוש לנושא. על כך ועוד, במאמר שלפנינו.

לדעת המהרש"ל (שו"ת סי' ע"ג, ובקצרה ב"חכמת שלמה" כאן), אין כוונת הברייתא שבתחילת פרשה זו ובסופה יש סימנים מיוחדים, אלא כוונתה היא לומר, שפסוקים אלו מיוחדים. המהרש"ל מוסיף בכך, שבפסוקים הראשונים לא הוזכר כלל כיצד לעשות סימניות אלו. ברם, הוא מוסיף ומביא, כי רבינו בחיי והרמב"ם, סוברים, כי כוונת הברייתא היא לסימנים נדירים שנועדו לייחד פרשה זו שבתורה, ומקורם בדברי הזהר הקדוש, וכך נקטו הפוסקים להלכה, כלהלן.

יש שהבינו, כי יש לסמן נקודות בודדות מעל הפסוקים, או לפניהם ואחריהם (שו"ת מהר"ם לובלין סי' ע"ה עפ"י הספרי והרלב"ג). במדרשים קדומים (עיי' מהר"ם לובלין שם והתו"ש בהעלותך פ"י) ובפוסקים, ועוד קודם לכן, בזהר הקדוש (בהעלותך), מוכח, כי הסימניות הללו בצורת האות "נון".

איזו "נון", איה למקמה? שנים עשרה צורות שונות מנה המהרש"ל (שם), תוך כדי חיפוש בספרי תורה שונים, ותוך כדי הדברים הוא מציין, איזו שיטה מקובלת עליו. שלש שיטות עיקריות קיימות בנושא.

א. יש לכתוב שתי אותיות "נון" נוספות, אחת מעל האות "נון" שבמילה "בנסע", וזולתה מעל האות "נון" שבמילה "ובנחה". שיטה זו אומצה על ידי המהרש"ל

וכן שהיה מנהגו לכתוב אותה הולמת את משמעות דברי הזהר. המהר"ם מלובלין אמר על שיטת זו, כי היא נכונה, ויש להקדים לה ספרי התורה הללו ולתקנם. ב. השיטה הנוספת מתייחסת לאותיות "נון" שבפרשה, במילים "בנסע" ו"ובנחה". לפי שיטה זו יש לכתוב את האות "נון" כשהיא הפוכה על ראשה, ופתחה לימין. שיטה זו נפוצה בעבר ולדברי המהרש"ל, המהר"ם ופוסקים נוספים, היא נתמכת בדברי הזהר. ג. השיטה השלישית אינה משנה מאומה בגוף הפרשה, ואינה תולה אותיות "נון" אחת על גבי השניה. לפי שיטה זו, יש לכתוב שתי אותיות "נון" מהופכות, אחת ברוח שלפני הפרשה ואחת לאחריה. שיטה זו נשללה על ידי המהרש"ל, אשר כתב כי ספר תורה שכזה פסול לחלוטין, מפני שיש בו אות מיותרת, אך למעשה היא הנוהגת בכל ספרי התורה [כפי שניתן לראות גם בחומשים]. בעל "משנת אברהם", מן הפוסקים המובהקים בהלכות סת"ם, מביא בספרו ("שער התמונה" סי' כ"ד עמוד 115) כי זו היא דעת גדולי הראשונים והאחרונים אשר נקטו כשיטה זו ונהגו כמותה להלכה, וכן כתב בעל "ערוך השולחן" (יו"ד סי' רע"ה סעי' כ"א, ועיי' באיזה מרחק לכותבם, שישארו הפרשיות כדינם).

ראוי לציין, כי ה"נודע ביהודה" (שו"ת סי' ע"ד) מגיב על דברי המהרש"ל, כי אף אם הצדק כדבריו ששיטה זו אינה נכונה, עדיין אינה פוסלת את ספר התורה, שכן, אותיות ה"נון" הללו אינן כתובות בתוך תיבה מתיבות ספר התורה, ואין הן פוסלות אותו.

אף לאחר שבמהלך הדורות הוכרע כשיטה זו, עדיין נחלקו הדעות באיזה אופן יש להפוך את ה"נון". יש אומרים, כי כותבים "נון" הפוכה לחלוטין [כ"נון" המופיע בצילום של "בנסע"]]. אחרים אומרים, כי ראשה של ה"נון" נותר למעלה, אך הפוכים את פניה לאחר [כ"נון המופיע בצילום של "רבבות"]].

למעשה נהוג כיום לכתוב את ה"נון" כשהיא הפוכה מימין לשמאל בלבד. עם זאת, ברוב החומשים נדפסה האות "נון" הפוכה לחלוטין, מפני נוחות המדפיסים אשר נלאו מליצוק אות חדשה לצורך שימוש בשתי אותיות בלבד.

לבקשת רבים

תערוכת המקדש וכליו

ברח' דב גרונר 48 ב"ב

עשרות דגמים גדולים של: דגם בית המקדש, כלי המקדש, המשכן, תיבת נח, כסא שלמה, ועוד...

התערוכה פתוחה בבין הזמנים החל מ' באב

בימים א'-ה'

בין השעות 12:00-17:00

[לפנה"צ לגברים]

לפרטים טל: 052-4775484 052-3493223

למגידי שיעור הדף היומי 50% הנחה

בשורה טובה ללומדי הדף היומי

יצא לאור במהדורה חדשה

הספר "עלי אור"

ובו קובץ ביאורים ופירושים

על כל מסכת שבת דף על דף

בלשון קצרה וסגנון מלוטש

להשיג בחנויות הספרים

ובטל. 050-8741543 02-5860543

לעילוי נשמת

הר"ר גרשון חיים וורובל ז"ל

ב"ר ישראל ז"ל נלב"ע כי אב תשנ"ח

והר"ר ישראל פרוכטר ז"ל

ב"ר אריה ז"ל נלב"ע כ"ח אב תש"ס

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י ידידו הר"ר עזרא וורובל

וזוגתו מרת יפה שיחיו-ת"א

לעילוי נשמת

הר"ר יהושע שחור זצ"ל

ב"ר ישראל אלכסנדר זיסקינד ז"ל

נלב"ע כ"א אב תשס"ד

במלאות השלושים לפטירתו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

מרת פאניה מושקובסקי ע"ה

בת הר"ר אהרן ז"ל נלב"ע י"ט אב תשנ"ח

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחה ע"י נכדה ידידו הר"ר אפרים

ברנד ומשפ' שיחיו-גבעתיים

גם אתה יכול להנציח את יקירך

ב-16,000 גמרות מהודרות.

ולהשתתף בהחזקת 460 שיעורי דף יומי

הנלמדים מידי יום.

הזדמנות אחרונה להנצחה במסכת עירובין בתאריכים הבאים:

תשרי: טו, כב, כד, לו, כז

חשוון: ד, ט, יז, יט, כא, כב, כג, כד, כט

כסלו: ז, יג, יד, כב, כג, טו, כח, כט, ל

טבת: ד, ת, ט

הזקוק

עוד היום

16,000 דפי גמרא

ילמדו לעילוי נשמת יקירך.

לפרטים:

03-6164725

וישלח 109

ניתן לפנות למשרדינו